

Sustegn per il linguatg rumantsch e talian

La regenza ha publictà il sboz da la lescha da linguas dal chantun Grischun

■ (cc) En sia istorgia mussa la politica da linguas da la confederaziun e dal chantun plirs pass da svilup. L'onn 1874 è per l'emprima giada vegnidas integradas disposiziuns dal dretg da linguas en la constituziun federala (art. 116 vCF). Cun l'introducziun da la noziun «linguas uffizialas» l'onn 1939 è la dumonda da las linguas vegnida messa en in nov context en tut la Svizra. Il medem mument ha il rumantsch survegnì il status d'ina quarta lingua naziunala. Sin nivel chantunale è quest pass vegnì fatg gia l'onn 1880 cun francar il tudestg, il rumantsch ed il talian sco linguas chantunales uffizialas. Cun la segunda revisiun da l'art. 116 vCF l'onn 1996 è la noziun tudestga in zic antiquada «Nationalsprachen» («linguas naziunales») vegnida remplazzada da la noziun pli moderna «Landessprachen» («linguas naziunales»). Il princip da la chapientscha sco er la competenza da la confederaziun per mantegnair e per promover la lingua rumantscha e taliana è er vegnids integrads en la constituziun; il rumantsch è vegnì declerà sco lingua parzialmain uffiziala da la confederaziun. En il rom da la revisiun totala da la constituziun federala l'onn 1999 è il dretg da linguas vegnì mess sin ina nova basa e definì da nov areguard il cuntegn (vesair latiers ha explicaziuns en il chapitel I, cifra 2.2.). Per l'emprima giada è l'uschenumnà princip territorial u princip dal territori linguistic vegnì francà en il dretg constituziunale; ils chantuns èn vegnids obligads da far stim da la composiziun linguistica tradiziunala dals territoris e da resguardar las minoritads linguisticas tradiziunales per proteger las linguas naziunales.

Pervi dal regress progredint da la lingua rumantscha sco er pervi da la preschientscha nunsuffizienta dal talian en la vita publica ha la regenza incumbensà l'onn 1987 ina «gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun» «d'examinar tut las dumondas avertas en ils conturns d'ina eventuala lescha da linguas e d'elavurar mesiras concretas per mantegnair las minoritads linguisticas periclitadas». Suentar avair sclerì conscienziamain ils fatgs ha la gruppa da lavur renunzià en ses rapport final (1994) da pretender ina lescha da linguas complessiva per il chantun Grischun. Empè da quai ha ella recumandà a las vischnancas da determinar territoris linguisticas regiunals sin basa da corporaziuns da vischnancas. Silsuentar han differentas regiuns en il territori linguistic rumantsch deliberà uschenumnads reglaments davart las linguas uffizialas, en ils quals èn vegnidas determinadas la lingua uffiziala e da scola da las vischnancas affiliadas. Sin recumandaziun da la «gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun» è la promoziun da las linguas vegnida integrada en la nova lescha chantunala per promover la cultura. En la missiva da la regenza al cussegl grond (1996) haja num che la nova leschaintenziuneschia tranter auter la «integratiun da las disposiziuns necessarias

per mantegnair e per promover la lingua cun renunziar ad ina lescha da linguas e davart la promoziun da las linguas». Il sguard sin il svilup dal dretg da linguas dals ultims onns mussa dentant che la situaziun giuridica actuala sa differenziescha fundamentalmain da la situaziun avant diesch onns: l'onn 1997 ha la Svizra ratifitgà la charta europeica da las linguas regiunales u minoritaras, l'onn 1998 la convenziun da basa dal cussegl da l'Europa per proteger las minoritads naziunales; il 1. da schaner 2000 è entrada en vigor la nova constituziun federala (CF) ed il 1. da schaner 2004 la nova constituziun chantunala (CC), en las qualas il dretg da linguas è vegnì mess sin ina nova basa dal dretg constituziunale e revedì en moda fundamentala. Per realisar l'incumbensa constituziunala engrondida planisescha la confederaziun da relaschar ina lescha da linguas. In sboz correspondent da la lescha è dentant vegnì eliminà dal cussegl federal da la planisaziun da la legislatura currenta per motivs finanzials.

Directivas dal dretg surordinà

La charta europeica da las linguas regiunales u minoritaras che la Svizra ha ratifitgà l'onn 1997 (charta da las linguas) ha la finamira da proteger e da promover las linguas regiunales e minoritaras sco part periclitada da l'ierta culturala europeica. Las parts contrahentas s'obligheschan d'observar finamiras e principis spezials per tut las linguas regiunales u minoritaras che vegnan discuriadas sin lur territori suveran sco p.ex.: d'observar il territori da derasaziun geografic da las linguas regiunales e minoritaras; la necessitad da lur promoziun; da facilitar lur diever e/u d'encuraschar da las duvrar a bucca ed en scrit en la vita publica ed en il sector privat.

Ultra da quai menziunescha la charta da las linguas in'entira retscha da mesiras spezialas per proteger e per mantegnair las linguas minoritaras. Quellas cumpiglian praticamain tut ils secturs da la vita publica, numadamain la furmaziun, la giustia, l'administraziun, las medias, las activitads culturalas, la vita economica e sociala sco er il barat sur ils cunfins.

Regulaziuns dal dretg da linguas en il dretg chantunale vertent

En la legislaziun chantunala vertenta sa chattan diversas disposiziuns che s'occupan en moda directa u indirecta cun la posiziun giuridica da las linguas naziunales ed uffizialas dal chantun sco er cun la promoziun da las linguas chantunales minoritaras. Quest n'è dentant betg il lieu per far in inventari complessiv da las disposiziuns vertentas dal dretg da linguas. Las suandantas explicaziuns dattan mo ina survista da las regulaziuns chantunales las pli impurtantas.

Tenor l'art. 23 da la lescha davart il diever dals dretgs politics en il chantun Grischun vegnan publicgads ils documents da votaziun chantunals en lingua tudestga, rumantscha e taliana e vegnan



La lescha da linguatgs dal chantun Grischun duai rinforzar la trilinguitad sco element essenzial dal Grischun.

FOTOS LO

trames a las vischnancas tut tenor lur appartegnientscha linguistica. Las persunas cun dretg da votar pon declerar envers la suprastanza communal en tge lingua ch'ellas vulan retschaiver ils documents da votaziun.

En las tractativas dal cussegl grond è mintga commembra e mintga commember liber da dar ses votum en tgenina da las trais linguas chantunales ch'ella u ch'el vul. Mintga commembra e mintga commember ha il dretg da pretendere translaziuns da dumondas fatgas en la lingua ch'ella u ch'el chapescha (art. 59 da l'urden da gestiun dal cussegl grond). Il protocol da decisziuns da las tractativas dal cussegl grond vegn fatg per tudestg. Il cudesch da dretg grischun vegn edì en lingua tudestga, rumantscha e taliana (art. 1 da l'ordinaziun davart l'ediziun d'in nov cudesch da dretg grischun e davart la cuntinuaziun da la collecziun uffiziala da leschas). Las linguas da dretgira a las duas dretgiras chantunales (dretgira chantunala, dretgira administrativa) èn las linguas naziunales francadas en la CC (art. 20 da la lescha davart la dretgira administrativa; art. 28 da l'ordinaziun davart l'organisaziun e la gestiun da la dretgira chantunala). La sentenzia vegn redigida per tudestg. A las partidas en la part taliana dal chantun sto vegnir agiuntada ina translaziun taliana. Decisiv per la vigor legala è il text tudestg da las sentenzias e dals conclus (questa disposiziun è anticonstituziunala e na vegn betg pli applitgada).

Il diever da las linguas uffizialas en la regenza ed en l'administraziun chantunala è reglè en las directivas da la regenza concernent la translaziun da texts uffizials en talian e rumantsch. Ina glista detagliada circumscriba tut ils texts uffizials che vegnan translats en rumantsch ed en talian. Davart las linguas d'instrucziun en las scolas publicas en il sector da la scola populara decidan las vischnancas. Sco segunda lingua en las scolas primaras ed en las classes pitschnas sto vegnir purschida – tenor la lescha da scola – almain ina lingua chantunala en furma d'in rom obligatori. Ils detagls èn reglads en la lescha chantunala da scola (art. 8). La promoziun finanziada da las minoritads linguisticas è reglada en la lescha per promover la cultura. Cunzunt las contribuziuns da gestiun periodicas annualas a las duas associaziuns linguisticas – a la lia rumantscha (LR) ed a la pro Grigioni italiano (PGI) – sco er als purtaders d'ina agentura da novitads ru-

mantscha (ANR) ston vegnir menziunadas.

Finamiras ed accents dal project

La lescha da linguas qua avant maun ha l'emprim la finamira da realisar las directivas dal dretg internaziunale (charta europeica da las linguas regiunales u minoritaras, convenziun da basa per proteger las minoritads naziunales), da la constituziun federala (art. 18 e 70 CF) e da la nova CC (art. 3 CC). En quest connex sa tracti spezialmain da concretisar las suandantas finamiras ed ils suandants principis da la politica chantunala futura da linguas: rinforzar la trilinguitad sco element essenzial dal Grischun; consolidar e promover en moda individuala ed instituziunala la conscienza per la plurilinguitad chantunala; mantegnair e promover l'effectiv e la derasaziun da las linguas naziunales dal Grischun; circumscriber il champ d'applicaziun da las linguas uffizialas dal chantun en ils secturs da la legislaziun, da l'applicaziun dal dretg e da la giurisdicziun; promover en moda instituziunala e finanziada las linguas minoritaras rumantsch e talian; fixar las directivas dal diever da las linguas uffizialas e da las linguas da scola en las vischnancas ed en ils circuls. La realisaziun da questas finamiras e directivas per ch'il chantun possa agir conform a la politica da linguas duai succeder resguardond ils suandants aspects: regulaziuns uschè concisas sco pussaivel: per pudair formular la lescha en moda uschè curta sco pussaivel vegn renunzià da repeter prescripziuns dal dretg surordinà; las singulas regulaziuns ston vegnir formuladas en moda uschè concisa ed enclentivaiva sco pussaivel; acceptanza da las parts pertutgadas: per che las burgaisas ed ils burgais pertutgads acceptian las regulaziuns prendidas, vegnan proponidas soluziuns uschè realistas sco pussaivel; resguardar l'autonomia da vischnanca: l'attribuziun d'ina vischnanca ad in tschert territori linguistic succeda sin basa da la situaziun sco ch'ella sa preschenta il mument da l'entrada en vigor da la CC; i vegn sa basà – ditg cun auters plets – sin las relaziuns linguisticas sco ch'ellas èn vegnidas determinadas da las vischnancas sezzas per quel termin; respectar anteriuras decisziuns da las vischnancas: decisziuns da vischnancas che han midà la lingua uffiziala u la lingua da scola avant l'entrada en vigor da la CC (resp. da la lescha qua avant maun) na vegnan betg tutgadas; realisaziun prag-

matica dal princip territorial: il princip territorial francà en la CF ed en la CC vegn realisà – conform a la posiziun dominante da la vischnanca en il chantun Grischun – resguardond la situaziun actuala dal dretg da linguas en las vischnancas. Cun relaschar in lescha chantunala da linguas complessiva pon il medem mument vegnir surpigliadas resp. abolidas diversas disposiziuns dal dretg da linguas d'altres leschas ed ordinaziuns chantunales, uschia numadamain las regulaziuns davart la promoziun da las linguas en la lescha per promover la cultura (LPC) dals 28 da settember 1997. Il champ d'applicaziun da quest project na cumpiglia betg il mantegnair e la promoziun da la lingua tudestga e da sias furmas d'expressiun (idioms, dialects). La competenza per ademplir questas incumbensas resta per motivs sistematici (unitad da la materia) en la lescha per promover la cultura.

Ils secturs da las scolas medias e da las scolas professiunales n'èn er betg l'object da quest project. En il sector da las scolas medias existan regulaziuns cumpravadas dal dretg da linguas che na basegan naginas adattaziuns (art. 3 e 4 da l'ordinaziun davart il gimnasi en il chantun Grischun); en il sector da las scolas professiunales existan en las scolas correspundentas purschidas per domaduas linguas minoritaras che pon vegnir resguardadas sco basa suffizienta sut l'aspect da l'administraziun per la defensiun dals interess.

Rumantsch grischun

Il pli impurtant gist ordavart: Il sboz da lescha qua avant maun na cuntegna naginas indicaziuns, maindir directivas legalas liantas davart il diever dal rumantsch grischun sin nivel communal e circital. Questa renunzia sapientiva è il resultat da l'urden da competenzas che la constituziun ha fatg cun intenziun e suttastritga la posiziun dominante da las vischnancas, sch'i sa tracta da determinar las linguas uffizialas e da scola. En vista ad in diever pli intensiv dal rumantsch en scrit en il champ da competenza dal chantun dovra la lescha da linguas las noziuns «furma da standard» e «rumantsch grischun» sulettamain en connex cun las linguas uffizialas dal chantun. Tenor l'art. 3 al. 3 è il rumantsch grischun la lingua uffiziala rumantscha da las autoritads chantunales (detagls latiers gist suenter en il chapitel IV, cifra 1.).



La charta europeica da las linguas regiunales u minoritaras che la Svizra ha ratifitgà l'onn 1997 ha la finamira da proteger e da promover las linguas regiunales e minoritaras sco part periclitada da l'ierta culturala europeica.

Principis da la regulaziun legala

Las linguas chantunales ed uffizialas dal chantun èn – tenor l'art. 3 al. 1 CC – il tudestg, il rumantsch ed il talian. La noziun «linguas naziunalas» cumpiglia tut las furmas d'expressiun da la lingua respectiva, pia tant la furma da standard sco er ils idioms ed ils dialects (missiva tar la revisiun totala da la CC, carnet nr. 10/2001-2002, p. 492). Las linguas naziunalas èn pia tant las linguas da standard sco er ils differents idioms e dialects. La reconuschientscha sco lingua naziunala signifitgescha ina garanzia d'existenza per las singulas gruppas linguistics. Colliada cun quai è ina restricziun da la libertad linguistica, uschenavant che la cumposiziun linguistica tradida da noss chantun ed uschia il mantegniment da l'estensiun tradida dals trais territoris linguistics è periclitada (princip territorial, vesair las explicaziuns en il chapitel IV cifra 5).

Las linguas uffizialas din en tge lingua che l'administraziun uffiziala ha contact cun las burgaisas e cun ils burgais e viceversa. En detagl ha la reconuschientscha d'ina lingua sco lingua uffiziala la suadanta impurtanza: las burgaisas ed ils burgais dal chantun han il dretg da pudair communitgar (a bucca ed en scrit) cun las autoritads chantunales en ina lingua uffiziala; ils texts legislativs vegnan publicgads en las linguas uffizialas tudestg, rumantsch e talian; ils texts legislativs èn equivalents; En cas da l'interpretaziun da disposiziuns legalas ston – en il senn da l'egualitad da las linguas uffizialas – vegnir consultadas tuttas trais linguas uffizialas, sche las formulaziuns dals texts uffizialas na sa cunfan betg. En quest connex sto vegnir da la precedenza a quel text che exprima il meglier il vair senn e l'intent da la norma. La lingua uffiziala rumantscha dal chantun è da princip il rumantsch grischun. Las burgaisas ed ils burgais rumantschs pon dentant sa drizzar vinavant al chantun en ils idioms. Il chantun respunda en rumantsch grischun. Plinavant vegnan publicgads exclusivamain en rumantsch grischun ils texts uffizialas dal chantun sco p.ex. il cudesch da dretg, las explicaziuns dal cussegl grond en connex cun votaziuns dal pievel, publicaziuns en il fegl uffizial sco er conclus e disposiziuns da la regenza e da l'administraziun.

La nova situaziun giuridica da las linguas naziunalas ed uffizialas dal chantun na chaschuna nagina midada envers la pratica che vala gia oz en la legislaziun ed en l'applicaziun dal dretg.

Mantegniment e promoziun da las linguas chantunales minoritaras

L'art. 70 al. 5 CF dicescha al chantun Grischun l'obligaziun da mantegnair e da promover las linguas minoritaras rumantsch e talian. L'art. 3 al. 2 CC repesta quest princip, al extenda detant il medem mument sin las vischnancas che vegnan – ultra dal chantun – intimadas da prender las mesiras ch'èn necessarias

per mantegnair e per promover las duas linguas minoritaras. Per l'autur da la costituziun èsi impurtant che las vischnancas daventan activas er da sai anor e ch'ellas prendan mesiras da promoziun sin lur territori. Gia la legislaziun vertenta cuntegna – tant sin nivel federal sco er chantunale – numerosas disposiziuns che han per object da promover finanzialmain il rumantsch ed il talian. Sin nivel federal èn reglads l'agid finanziel a favur da la lingua rumantscha e taliana, l'autetza e la repartiziun da quests meds finanziarials sco er lur intent en la lescha federala davart ils agids finanziarials per il mantegniment e per la promoziun da la lingua e cultura rumantscha e taliana dals 6 d'october 1995. Sin nivel chantunale è la promoziun da las linguas vegnida integrada en la lescha chantunale per promover la cultura. En quel regard sa tracti tar il project da legislaziun qua avant maun main da stgaffir novas regulaziuns legislativas per la promoziun da las linguas sco da transferir plitgusch la regulaziun vertenta en la lescha da linguas.

En quai che riguarda il punct material na vegn la promoziun da las linguas betg midada essenzialmain cumpareglia cun la situaziun giuridica actuala. Planisadas èn ina tscherta amplificaziun resp. la professionalisaziun da la collavuraziun tranter il chantun e las organisaziuns linguistics cun dretg da contribuiziun. En il rom d'uschenumnadas cunvegna da prestaziun duai vegnir garantì pli fitg che las prestaziuns da servetsch che vegnan furnidas da las associaziuns linguistics possian vegnir controlladas davart lur efficacitad. Ultra da quai pussibilitatescha quest instrument ina separaziun pli clera d'incumbensas che vegnan prestadas dal chantun resp. d'instituziuns ordaiifer l'administraziun.

Linguas uffizialas e linguas da scola da las vischnancas e dals circuls

La nova CC renunzia sapientivamain da reglar sezza las linguas uffizialas e da scola per il champ da cumpetenza communal, mabain deleghescha questa incumbensa a las vischnancas ed als circuls (art. 3 al. 3 CC). Quai na signifitgescha dentant betg che las vischnancas ed ils circuls pon determinar sezs lur linguas uffizialas e da scola tenor plaschairs. Anzi, tenor las directivas liantas da la costituziun federala (art. 70 al. 2 CF) èn els obligads, da far stim da la cumposiziun linguistica tradiziunala dals territoris e da resguardar las minoritads linguistics tradiziunalas. La CC reconuscha pia – confirm a la posiziun dominante da las vischnancas en l'istorgia da la costituziun dal chantun Grischun – tant l'autonomia communal da lingua sco er l'uschenumnà princip territorial.

Il sboz da lescha qua avant maun resguarda questas directivas dal dretg surordinà e considerescha las vischnancas ed ils circuls en quel regard sco cumpetents da determinar lur lingua uffiziala e

lur lingua da scola, perquai ch'el parta da la realitad legala che vegn vivida actualmain en las vischnancas. L'attribuziun d'ina vischnanca ad in tschert territori linguistic succeda en il sboz qua avant maun pia sin basa da la situaziun sco ch'ella è sa preschentada il mument da l'entrada en vigur da la nova CC il 1. da schaner 2004. Sa basond sin ina situaziun giuridica tschernida da las vischnancas sezzas pon vegnir ademplidas duas directivas impurtantas dal dretg costituziunale da la politica da linguas grischuna: per l'ina na vegn betg restrenschiada incommensuradamain l'autonomia da la vischnanca da determinar sezza la lingua uffiziala e la lingua da scola, per l'autra èsi pussaivel da resguardar commensuradamain il princip territorial sco ch'el è circumscribì en l'art. 70 al. 2 CF ed en l'art. 3 al. 3 CC. Conclus da vischnancas ch'èn vegnids prendids avant l'entrada en vigur da la CC (resp. da questa lescha) e che han gì per object la midada da la lingua uffiziala resp. la lingua da scola da la vischnanca, na vegnan betg tutgadas da questa determinaziun giuridica; la nova lescha da linguas renunzia cun auters ples ad in'uschenumnada retroactivitad. La fin finala resguarda questa attribuziun flexibla da las vischnancas ad in territori linguistic che la determinaziun da las linguas uffizialas e da las linguas da scola da las vischnancas e dals circuls sto succeder – tenor l'art. 3 al. 3 CC – en cooperaziun cun il chantun.

Tut questas regulaziuns davart las linguas uffizialas resp. las linguas da scola resguardan il princip territorial deducì dal art. 70 al. 2 e reconuschì en la litteratura ed en la giurisprudenz, tenor il qual èn alura mess cunfinis a la libertad da lingua francada en l'art. 18 CF, sch'ì sa tracta da mantegnair ina lingua naziunala resp. ina lingua chantunale uffiziala en ses effectiv ed en sia estensiun. Tenor l'avis da professor Daniel Thürer, preschentà a la regenza en sia «expertisa giuridica davart in pèr dumondas davart la realisaziun legala dal princip territorial en il dretg da linguas dal chantun Grischun» (Turitg 1982) ch'è anc adina directiva, datti per ils chantuns en tschertas situaziuns excepziunalas in'obligaziun directa da zavràr territoris linguistics tras lescha. Quai fiss alura il cas, sch'ina lingua naziunala da la confederaziun resp. dal chantun reconuschida dal dretg costituziunale fiss periclitada seriusamain e na pudess betg vegnir garantida en ses territoris tradiziunals ed en sia particularitad speziala senza ina tal mesira da protecciun speziala. Thürer menziunescha en quest connex numdamain la situaziun dal rumantsch en il chantun Grischun. Areguard la situaziun da smanatscha speziala da questa lingua minoritara va l'opiniun da Thürer en la direziun ch'ì na possia betg vegnir snegà mo uschia d'obligar – sa basond sin la CF – directamain il chantun Grischun da zavràr territoris linguistics.

Il sboz da la lescha en survista

Il punct da partenza per relaschar ina lescha chantunale da linguas è l'artitgel da linguas (art. 3) da la nova costituziun chantunale. Ulteriuras directivas impurtantas dal dretg surordinà èn: l'art. 70 da la costituziun federala (artitgel da linguas) la charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras (charta da las linguas); la convenziun da basa dal cussegl da l'Europa per proteger las minoritads naziunalas.

Dumondas che ston vegnir regladas

La lescha da linguas correspunda en sia concepziun ed en ses object a l'artitgel da linguas da la costituziun chantunale. En la lescha vegnan reglads principalmain ils suadants champs d'incumbensa:

- Las linguas uffizialas dal chantun, spezialmain lur diever tras las autoritads chantunales e tras las dretgiras chantunales;
- Mesiras per mantegnair e per promover las linguas chantunales minoritaras rumantsch e talian;
- La determinaziun da las linguas uffizialas e da las linguas da scola en las vischnancas ed en ils circuls sco er la cooperaziun dal chantun cun questas corporaziuns tar la determinaziun da lur linguas uffizialas e da lur linguas da scola.

La realisaziun da questas finamiras e da quests principis s'orientescha vi dals suadants aspects e puntgs da vista:

- Regulaziuns uschè concisas sco pussaivel: i vegn renunzià tant sco pussaivel da repeter prescripziuns dal dretg surordinà;
- Las singulas disposiziuns ston vegnir formuladas en moda uschè concisa ed enclegentaivla sco pussaivel;
- Accettazione da las parts pertutgadas: areguard il cuntegn s'orientescha la lescha tant sco pussaivel vi da la realitad giuridica actuala;
- Resguardar l'autonomia da vischnanca: l'assegnaziun d'ina vischnanca ad in tschert territori linguistic succeda sin basa dals fatgs sco ch'els sa preschentan actualmain;
- Respetar anteriuras decisziuns da las vischnancas: decisziuns da las vischnancas davart la determinaziun da la lingua uffiziala resp. da la lingua da scola na vegnan praticamain betg tutgadas;
- Realisaziun pragmatica dal princip territorial: il princip territorial francà en la costituziun federala ed en la costituziun chantunale vegn realisà confirm a la posiziun dominante da la vischnanca – resguardond la situaziun actuala dal dretg da linguas en las vischnancas.

Ils puncts centralis dal project en survista

Il sector «linguas uffizialas» regla il diever da las trais linguas chantunales uffizialas tudestg, rumantsch e talian tras il cussegl grond, tras la regenza e tras l'administraziun. Da princip na sa tracti en quest connex betg d'in nov champ da regulaziun, mabain da la francaziun da la pratica ch'existiva gia avant l'entrada en vigur da la nova costituziun chantunale. Sut la glich da l'art. 3 al. 1 CC («linguas chantunales ed uffizialas equivalents dal chantun») duai la trilinguitad dentant vegnir applitgada en moda pli cumplexiva e consequenta. L'art. 10 determinescha da nov ch'ì duain adequatamain vegnir prendids resguards sin la trilinguitad chantunale tar elecziuns en l'administraziun chantunale.

Las decleraziuns concernent il rumantsch grischun en il sboz da la lescha sa restrenschan al diever da las linguas uffizialas dal chantun. Latiers na vegn stgaffida nagina realitad nova, mabain reproducì il resultat da la votaziun dal pievel da l'onn 2001 con-

cernent la revisiun da la lescha davart il diever dals dretgs politics en il chantun Grischun. En il sector da las linguas uffizialas e da las linguas da scola da las vischnancas na fa il sboz dentant nagina decleraziun davart il rumantsch grischun. Areguard l'introducciun dal rumantsch grischun en scola è il concept general da la regenza dal december 2004 anc adina la basa – e quai independentamain dal sboz per ina lescha chantunale da linguas.

La regulaziun tar il sector «linguas da dretgira» tematisescha – mantegnend il princip territorial – il diever da las trais linguas chantunales sin tut ils nivels da la giurisprudenz. Ord ponderaziuns pragmaticas na vegni betg ordinà, mabain pussibilitad da resguardar las linguas minoritaras. En accordanza cun las partidas pertutgadas èn ultra da quai pussaivlas divergenzas dals principis menziunads.

Promoziun da las linguas minoritaras

Il sector da la promoziun da las linguas è fin ussa stà ina part da la lescha chantunale per promover la cultura. Quests dus secturs èn ussa vegnids separads e la promoziun da la lingua è vegnida integrada en la nova lescha da linguas.

Areguard il cuntegn valan ils principis tradiziunals (per exempel concernent il princip da la subsidiaritat u concernent instituziuns cun dretg da sustegniment). Sco instrument nov vegnan applitgadas cunvegna da prestaziun tar instituziuns cun contribuiziuns periodicas. In champ da regulaziun nov è il barat tranter las cuminanzas linguistics. Quel na resulta betg mo da l'art. 3 al. 2 CC (cuminanzas linguistics entaifer il chantun), mabain er da l'art. 2 al. 4 CC (cuminanzas linguistics da la Svizra).

Linguas uffizialas e linguas da scola

Cumpletamain novas èn las regulaziuns concernent las linguas uffizialas e las linguas da scola da las vischnancas.

Tenor las directivas liantas da la costituziun federala èn ils chantuns obligads, da far stim da la cumposiziun linguistica tradiziunala dals territoris e da resguardar las minoritads linguistics tradiziunalas.

Dal legislatur chantunale duain per l'emprima giada vegnir fixads criteris, tenor ils quals las vischnancas vegnan assegnadas als singuls territoris linguistics. Questa assegnaziun succeda sin basa da la situaziun sco ch'ella sa preschenta actualmain. Il punct da partenza è pia ina situaziun giuridica che las vischnancas han concludì sezzas.

Vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina minoritad linguistica tradiziunala sur 50 pertschient valan sco vischnancas monolingvas, talas cun ina part tranter 10 e 50 pertschient sco bilingvas. Questa assegnaziun correspunda per gronda part a la realitad giuridica actuala. Ussa ed en l'avegnir vegni mingamai sa basà sin ils resultats da la dumbraziun dal pievel federala la pli actuala.

Sche la part da la minoritad linguistica tradiziunala croda sut 10 pertschient (tenor la dumbraziun dal pievel), vegn applitgada la procedura concernent la midada da la lingua uffiziala e da la lingua da scola.

Quest pass (midada da la lingua uffiziala e da la lingua da scola) pretenda ina decisziun clera e democratica che vegn prendida da la populaziun. Per tgnair adequatamainquint dals interesss da las minoritads linguistics, ston dus terzs da las votantas e dals votants approvar questa.



Las linguas minoritaras en il Grischun duain vegnir mantegnidas e promovidas. Quai preveda la nova lescha da linguas dal chantun Grischun.